

Boriss Cilevišs,

Pedagoģisks un sociālo politiku centra "Baltijas Insights" speciālists

Nepilsoņi un pašumtiesības Latvijas pilsoņiem

Pamatnorma, kas nosaka saistību starp pilsoņu un pašumtiesībām, satur LR Konstitucionālā likuma "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi" 9.pantā: "Tikai pilsoņiem var nodot pašum vai pārdot zemi un citus dabas resursus, izņemot gadījumus, kad Latvijas Republikas noslēgtajos starptautiskajos līgumos noteikta citārtā". Tādējādi pašumtiesības uz zemi pieder vienīgi Latvijas pilsoņiem.

Zinātniskā pretrunā ar šo principu nekāds pamatprincips, proti, restitūcija (padomju laikā nacionalizēto vai citādi nelikumīgi atsavināto pašumu atgriešana bijušiem likumīgiem pašniekiem). Likums "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsoņiem" nosaka šādu zemes pašuma tiesību subjektu loku: valsts, rīcības (to diplomātisko vai konsularo misiju vajadzībām), pašvaldības, Latvijas Republikas pilsoņi, kā arī citas personas saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem un Saeimas apstiprinātiem starptautiskajiem līgumiem. Pašumtiesības atjaunošanas gadījumā personas pilsoņiem jābūt tās nosauktajām. Saskaņā ar likuma "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsoņiem" 9.pantā 1.daļu zemes pašuma tiesības tiek atjaunotas fiziskajām personām - bijušajiem zemes pašniekiem vai viņu mantiniekiem - uz zemes gabaliem, kuri viņiem piederēja 1940.g. 21.jūlijā pilsoņu pašreizējās administratīvās robežsmeņu neatkarīgi no pieprasījumu pilsoņiem.

Tādāpēc pamatlikumu par zemes pašumtiesībām pieņemšanas situācija bija šāda: nepilsoņi varēja iegūt zemi pašum, vienīgi mantošanas ceļā gadījumā, ja viņi bija Latvijas pilsoņu - bijušo zemes pašnieku pēcteči, bet nevarēja nopirkt zemi vai iegūt to pašumkārtībā.

Grozījumu likums "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsoņiem", kuri tika pieņemti 1994.gada beigās, nedaudz paplašina iespējamo zemes pircēju loku. Zemi, uz kuru pašuma tiesības nostiprinātas zemesgrāmatā, zemes reformas laikā tālāk atpakaļ ne tikai valsts, pašvaldību un Latvijas Republikas pilsoņiem, bet arī Latvijā reģistrētajiem mājāsabiedrībām, no kuru pamatkapitāla vairāk nekā puse pieder Latvijas Republikas pilsoņiem, kā arī Latvijā reģistrētajiem rīcībām un mājāsabiedrībām no valsts, ar kurām Latvijas Republika ir noslēgusi starptautiskus

līgumus par rīcību investīciju veicināšanai un aizsardzību (līgumiem jābūt apstiprinātiem Saeimā un jāstājas spēkā). Līdz ar to personas, kuras nav Latvijas pilsoņi, varēja netieši iegūt zemi pašum, izmantojot tās piederētājus un mājāsabiedrības. Taču likumdevējs izslēdza šādu situāciju, kad zemes gabals nokļūst pilnīgi nepilsoņu kontrolē, iestrādājot likumā šādu aizsargmehānismu: ja tiek pārņemti šie noteikumi, zemes pašums gada laikā ir jāatsavina.⁴ Tas attiecas arī uz gadījumu, ja uz mājāsabiedrības pašnieku maiņas rezultātā nepilsoņi iegūst vairāk nekā pusi no uz mājāsabiedrības pamatkapitāla.

Atšķirībā no zemes pašumtiesībām nepilsoņu pašuma tiesības uz dzīvokļiem un mājām ir daudz plašākas. Saskaņā ar 1991.gada 4. decembra pieņemto likumu "Par kooperatīvo dzīvokļu privatizāciju"⁵ dzīvokļi varēja iegūt pašum jebkurš dzīvokļu celtniecības kooperatīva biedrs neatkarīgi no viņa pilsoņiem, ja viņš pilnīgi vai daļēji nomaksājis paju par viņa lietošanai nodoto dzīvokli un ja viņš tika uzņemts par kooperatīva biedru, nepārņemt likumdošanas aktus (tai skaitā par pierakstīšanas un imigrāciju).

Saskaņā ar šo likuma variantu paredzēja, ka privatizāts kooperatīvais dzīvoklis var tikt atsavināts vienīgi Latvijas iedzīvotājam, kurš nodzīvojis un bijis pastāvīgi pierakstīts Latvijā pēdējos 16 gadus, vai Latvijas pilsoņiem, kas atgriežas Latvijas Republikā no citās valstīs.⁶ Tādāpēc nepilsoņu nebija iespēja nopirkt privatizēto kooperatīvo dzīvokli. 1995.g. 31.augustā Saeima pieņēma minētajā likumā⁷ grozījumus, ar kuriem šis ierobežojums tika atcelts.

1995.gada 28. septembrī pieņemtais LR likums "Par dzīvokļa pašumu"⁸ nesatur nekādu dzīvokļa pašumtiesību ierobežojumus pēc pilsoņiem kritērija. Saskaņā ar šo likumu dzīvokļa pašnieks ir jebkura fiziska vai juridiska persona, kas likumīgi ieguvusi dzīvokļa pašumu daudzdzīvokļu mājā.

Likums "Par valsts un pašvaldības dzīvokļu mājām privatizāciju", kas pieņemts 1995.g. 21.jūnijā⁹, paredz, ka iegūt dzīvokli pašum šāds mājāsabiedrības ceļā var privatizācijas sertifikātu pašnieki - LR pilsoņi, nepilsoņi (t.i. personas, kurām saskaņā ar likumu ir tiesības uz LR izsniegto nepilsoņu pasi) un personas, kurām ir pastāvīga uzturēšanās atļauja¹⁰. Vienīgā

Zemes reforma Latvijas pils t s

form l atš ir ba starp pilso iem un nepilso iem ir š da: privatiz jot dz vokli, pilsonis ieg st pašum ar ide lo zemes gabalu, bet nepilsonis ieg st šo zemes gabalu nom uz 99 gadiem.

1993.g. 11.maij pie emt likuma "Par valsts un pašvald bu pal dz bu dz vok a jaut juma risin šan "¹¹ 2.panta 5.da a paredz ja, ka valsts un pašvald bas var p rdot fizisk m person m dz vok us jaunuzcelt s vai kapit li izremont t s valsts un pašvald bu m j s, k ar kredit t pirc ju šaj gad jum . Šo pal dz bas veidu var ja sa emt tikai Latvijas pilso i. Ta u ar 1995.g. 5.oktoabr pie emtajiem min t likuma groz jumiem¹² š s normas tika izsl gtas.

T tad pamatlíkumi, kas nosaka dz vok u privatiz - cijas k rt bu un dz vok a pašuma ties bu pamatus, neierobežo nepilso u iesp jas ieg d ties dz vokli priv t pašum .

Tom r šo likumu praktisk s stenošanas gait pašvald bu l men pie emti daži normat vie akti, kuru m r is rad t š rš us nepilso u dz vok u pašumties - bu ieg šanai.

Piem ram, R gas Dome 1994.g. 4. oktobr pie ma "Noteikumus person m, kuri v las ieg t sav pašum dz vokli dz vok u pašnieku kooperat vaj sabiedr b R g "¹³. Saska ar tiem dz vokli kooperat vaj sabiedr b var ieg t sav pašum ikviens Latvijas Republikas pilsonis, k ar iedz vot js, kuram ir past v gas uztur šanas at auja un kurš R g ir past v gi pierakst ts ne maz k k p d jos 16 gadus. Šie noteikumi ne auj da ai nepilso u pirkt dz vokli kooperat vaj sabiedr b . Bez tam past v giem Latvijas iedz vot jiem uztur šan s at aujas netiek izsniegtas, jo to tiesiskais statuss tiek noteikts cit di. Tom r uz š form l pamata - uztur šanas at aujas tr kums - daudzos gad jumos nepilso iem tika atteikta dz vok a pirkšanas iesp jas¹⁴.

Ar res ties bas uz dz vok iem, ko atst j rnieki izce ot ji, pašvald bu organiz t s izsol s tika p rdotas tikai Latvijas pilso iem (res ties bas privatiz cijas

gait faktiski nosaka ari turpm k s pašuma ties bas). Š k rt ba tika groz ta tikai ar 1996.g. 2.apr a R gas Domes l mumu¹⁵, jo pilso u vid nebija pietiekoša pretendentu skaita.

S koties dz vok u pa trin tai privatiz cijai, R gas Dome ar savu l mumu piepras ja no nepilso iem, kuri v l j s privatiz t dz vok us, likum neparedz tos papildu dokumentus¹⁶. Š s l mums tika aptur ts ar Vides aizsardz bas un re ion l s att st bas ministra r kojamu¹⁷.

T tad pašvald bu centieni trauc t nepilso u dz vok a pašuma ties bu stenošanu bieži aizkav br v dz vok u tirgus izveidošanu. Dažos gad jumos pašvald bas, r kojoties savu pilnvaru ietvaros, pan k savu m r i un ievieš nepilso iem zin mus ierobežojumus.

J atz m , ka zemes pašumties bu zi st voklis lauku apvidos b tiski atš iras no situ cijas pils t s. Atš ir b no pils t m, bez likuma par zemes reformu jau 1992.gad 9.j lij tika pie emts likums "Par zemes privatiz ciju lauku apvidos", kas v l k tika ar vair kk rt groz ts¹⁸. Zemes pašumties bu ierobežojumi nepilso iem laukos ir tikpat b tiski k pils t s, ta u p d jie likumu groz jumi, kuri tika apspriesti Saeim 1996. gada decembri, bija v rsti uz daudz br v ka zemes tirgus ieviešanu laukos. Nekav simies pie š jaut ju ma s k k, jo tas p rsniedz š raksta ietvarus.

Nobeigum j atz m , ka 1996.gad vald ba sagatavoja ar groz jumumu projektu likumdošan par zemes pašumties b m pils t s, lai b tiski paplašin tu to personu loku, kur m ir zemes pašumties bas Latvijas pils t s. Raksta sagatavošanas br d šo groz jumumu liktenis v l nebija zin ms.

Skaidrs, ka, turpinot Latvijas integr šanu Eiropas sabiedr b , likumdošanai b s j att st s br va zemes tirgus ieviešanas virzien , jo pret j gad jum izredzes pievienoties Eiropas Savien bai p rskat maj n kotn ir visai apšaub mas.

¹Sk., piem., Latvijas Republikas pamatlíkumi. R ga, "Kamene", 1995., 19.1pp

²Likums pie emts 1991.g. 20.novembr , public ts "Zi ot j " 1991.g. Nr.49/50, groz jumi public ti "Latvijas V stnes " 1994.g. 20.apr l un 13.decembr , 1995.g. 1.novembr , 1996.g. 11.janv r un 6.august

³"Latvijas V stnesis", 1994.g. 13.decembr

⁴26.pants

⁵"Augst k Padom , Ministru Padom ", 1991.g.24.decembr

⁶7.pants

⁷"Latvijas V stnesis", 1995.g. 6.septembr

⁸"Zi ot js", 1996.g. Nr.1

⁹"Latvijas V stnesis", 1995.g. 11.j lij

¹⁰6.pants

¹¹"Latvijas V stnesis", 1993.g. 27.maij

¹²"Latvijas V stnesis", 1995.g. 21.oktoabr

¹³"Saeim , Ministru Kabinet ", 1994.g. 9.novembr

¹⁴S k k par šo praksi skat. "Bizness & Baltija" (krievu val.) 6.02.1995

¹⁵"Neatkar ga R ta Av ze", 1996.g. 3. apr l

¹⁶"Diena", 1996.g. 13. septembr

¹⁷"Diena", 1996.g. 20. septembr

¹⁸"Zi ot js", 1993.g. Nr.18, "Latvijas V stnesis", 1993.g. 29.decembr , 1994.g. 20.decembr , 1995.g. 21.oktoabr , 1996.g. 11.janv r un 6.august